

روزنه‌ای به مفاهیم ادیان در
دائرة المعارف‌ها

لطیف و عریض

محمد جواد ادبی

فرهنگنامه ادیان جهان آکسفورد، مرجعی معتبر و جامع درباره مفاهیم دینی رایج در دنیاست. اثر مذکور مرجع راهنمایی است که به شکل گسترده به ادیان جهان در گذشته و حال می‌پردازد. این فرهنگنامه با بیش از هشت هزار مدخل یا شناسه در تلاش است که درباره ادیان، فرقه‌ها، آیینها و مناسک، چهره‌ها و متون دینی، باورها، اعیاد و امکان مقدس شرحی بپردازد و معتبر عرضه کند. موضوعات کلی و عمومی همچون نیایش و نماز، اعتراف و توبه، جهان‌شناسی، هنر و معماری، موسیقی و رقص، سنن مشابه و قابل تطبیق در تمام باورها و ادیان، و مدل‌هایی درباره سقط جنین، جنگ، همجنس‌گرایی و خودکشی، از جمله مسائلی است که با دیدگاه‌های اخلاقی معاصر بررسی می‌شود. هر خواننده‌ای که در جست‌وجوی پاسخ‌های قابل دسترس و سریع است، با رجوع به مقالات کوتاه این فرهنگنامه، نیازهای خود را برآورده می‌کند و مباحث مفصل‌تر و نوام با جزئیات بیشتر را می‌تواند در مقالات تحلیلی و طولانی‌تر بیابد.

این اثر برای همه، از دانشجویان گرفته تا پژوهشگران با سابقه آکادمیک و نیز خوانندگان عادی، که به نقش دین در جامعه علاقه‌مندند مفید خواهد بود. مدخل‌های رجوعی دستیابی به اطلاعات را سهل‌تر می‌کنند، به علاوه با طرح صدها نقل قول از مأخذ زمینه مناسبی برای مطالعه و پژوهش بیشتر در باب مدخل‌ها و موضوعات فراهم می‌آورند. مطالب فوق بر اساس «خلاصاتی است که ناشر ارائه کرده اما به نظر می‌رسد نویسندگان نسبت به ادیان جنوب شرقی آسیا پیوسته بودیسم توجه و علاقه بیشتری نشان داده‌اند.

مدخل‌های این فرهنگ نا اولین مورد نقطه‌گذاری در واژه اصلی بر اساس حروف الفبا تنظیم شده‌اند. به عنوان مثال مدخل «اورشلیم» قبل از مدخل «اورشلیم» می‌آید. مدخل‌های طولانی‌تر به قسمت‌هایی تقسیم شده‌اند که هر یک با یک مذهب

اخبار ادیان به انگیزه آشنایی مخاطبان با شیوه رایج در مطالب این فرهنگنامه، دو مدخل از مدخل‌های آن را ترجمه و عرضه می‌کند. کوشش بر آن است تا در شماره‌های آتی نشریه، این رسم و سیره را دنبال کند و نمونه‌هایی از مداخل مهم دائرةالمعارف‌های گوناگون را به همراه شرحی درباره آن فرهنگنامه پیش چشم اهل نظر بنهد.

لطف (Grace): در تعالیم مسیحی به مفهوم عشق خلوت و عنایت و مدد بی‌دریغ و بی حساب اوست. طبق عهد جدید (بخصوص نامه پولس) لطف از دریچه ایمان [به انسان] عطا می‌شود (رومیان، ۴: ۴۶) و در افعال انوهی خاصی نظیر مرگ مسیح متجلی می‌شود (رومیان، ۳: ۲۱-۲۵؛ عبرانیان، ۲: ۹) و

THE OXFORD
DICTIONARY OF
WORLD
RELIGIONS

EDITED BY
JOHN BOWKER

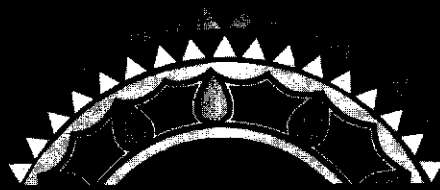
سر و کار دارند. این قسمت‌ها برای بحث و مدخل مورد نظر یا داری ترتیب منطقی هستند و یا درون مذاهب سامی (یهودیت، مسیحیت، اسلام) و مذهب آسیایی (هندوئیسم، جین‌گرایی، بودائیسم، کلیسم، چینی، ژاپنی) دسته‌بندی شده‌اند. مذاهب دیگر (نظیر دین زرتشتی) معمولاً در پایان آمده‌اند. مذاهب گروه اول معمولاً با حرف اختصاری W (غربی/Western) و مذاهب گروه دوم با E (شرقی/Eastern) نشان داده شده‌اند هر چند امروزه تمام مذاهب در غرب و شرق دنیا پیروانی دارند.

ارجاعات درون متنی با یک ستاره نشان داده شده و یا واژه «نگاه کنید» در داخل گیومه و پس از آن واژه اصلی مدخل و یا بخشی از آن که خواننده به آن ارجاع داده شده، آمده است. گاه واژه مورد نظر در متن کمی متفاوت از واژه مدخل است اما کاملاً روشن است که خواننده به کجا

ارجاع داده شده. به عنوان مثال جنبش کومنیسم (Ecumenical Movement) ستاره دارد اما صورت اصلی مدخل اکومنیزم (Ecumenism) است. از عبارت «نیز نگاه کنید» و واژه اصلی با حروف بزرگ در پایان یک مدخل برای ارجاع خواننده به موضوعات مربوط استفاده شده و خواننده را همچنین به فهرست عنوانی در پایان کتاب ارجاع داده است. یک مورد ارجاعی معمولاً در اولین اشاره در یک مدخل با ستاره نشان داده می‌شود که به فهم مدخل مورد مطالعه کمک کند. اصطلاحات مکرر (نظیر خدا و نام‌های مذاهب بزرگ که مداخل خود را دارند) ارجاع داده نمی‌شوند. مداخل‌های نشانه (یعنی مداخل‌هایی که خواننده را به مداخل عمده‌ای که بحث در آن مطرح شده ارجاع می‌دهند) داری توضیحات مختصری هستند که به خواننده کمک می‌کند تا دریابد این موضوع مورد نظر اوست یا خیر.

سر ویراستار این اثر جان بوکر، استاد دانشگاه گریشام در لندن و استاد مدعو در دانشگاه‌های پنسیلوانیا، کارولینای شمالی و استاد سابق دانشگاه لنکستر و دانشکده تربیتی دانشگاه کمبریج انگلستان بوده است. نگاهی به منابع مقاله «اسلام» در همین کتاب نشان می‌دهد که وی مطالعات اسلامی قابل توجهی پیش از تألیف و تدوین فرهنگنامه حاضر داشته است. از جمله می‌شود به تألیف اثری چون صدای اسلام (۱۹۹۵) و همکاری در تدوین مراجعی چون تاریخ اسلام کمبریج (۱۹۷۰)، راهنمای اسلام (۱۹۸۳) و اسلام در آسیا (۱۹۸۷) اشاره کرد.

وی در پیشگفتار اثر از مشکلات و سختی‌های کار تدوین مرجعی درباره ادیان جهان سخن می‌گوید. مقوله‌ای که به گفته صریح مؤلف (صفحه هفتم) در آن هر امر جزئی و ظاهراً پیش پا افتاده چون در چارچوب دین قرار گرفته، مهم و حساس محسوب می‌شود.

comprehensive and reliable

THE OXFORD DICTIONARY OF WORLD RELIGIONS

JOHN BOWKER

آن با دیدگاه ظاهرانگاران، دالای لاما به عنوان تجسد کیفیات اولوکی تشوره به حساب می آید. به این ترتیب چنین ابدهای الزاماً منکر خودمختاری در سطح انسانی نیست. این نظریه با آنکه در آیین بودایی تبتی جایگاه وسیعی دارد، اساساً دارای اصالت تبتی نیست. تفاسیر ظاهرانگاران، از بودای تاریخی (شاکامونی) عنصری کلیدی در فرقه‌های مهاسامگیکا بوده که مهابانه از آن نشأت گرفته است.

I. The Oxford Dictionary of world Religions,
Edited by John Bowker. Oxford: Oxford
university press, ۱۹۹۷, ISBN - ۰۶۶۲۴۲ - ۴

کسی که نان را از زمین فراهم کرده است) بر مبنای مزامیر دووود (۱۴۰۴) بنا نهاده شده است و آنکه شام می خورد، از دعای بیشتر معاف داشته شده است. دعای پس از غذا شامل چهار سپاس است: سپاس از خداوند به خاطر فراهم کردن غذا، به خاطر سرزمین خوب، تقاضای مرحمت خداوند نسبت به ملت یهود و سپاس به خاطر احسان الهی که با ادعیه مختلفی به هم پیوند داده شده است. شکرانه غذا (پیرکت همازون) آیین عبادی مهمی است که در خانه‌های یهودیان مراعات می‌شود. این آیین عبادی به دلایل گوناگونی در طول تاریخ تعدیل شده و به گونه‌های اندک متفاوتی در جوامع مختلف اجرا می‌شود. با این همه باید پس از غذا و بر سفره‌ای که در آن نان تناول شده است ذکر شود. در مناسبت‌های دیگر نیایشهای دیگری به کار می‌رود.

فیض (Emanation): نمودهای قدرت و حکمت از سوی موجودی متعالی و برقراری ارتباط میان مبنی رها و نالوده، مظهری ناکامل به دلیل حادث بودن. فیض در بسیاری از ادیان برحسب برداشت آنها از مسأله ارتباط میان واجب و مطلق با ممکن و مفید به اشکال گوناگون مطرح می‌شود. فیض، واژه‌ای مشخصاً عرفانی است و در نظام فکری نوافلاطونی پلوتینوس قویاً ظاهر می‌شود و در فریحه خاص شعر بلیک [ویلیم بلیک شاعر

انگلیسی] خود را نشان می‌دهد. تحت‌تأثیر فلسفه نوافلاطونی، فیض در عرفان یهودیت قبالاتی شاخص و بارز است و از ذات غیرقابل شناخت خداوند حمایت می‌کند. در مقابل اگرچه گوئی‌ناس خلقت را به منزله فیض بر تمامی هستی بیان می‌کند منظور او این است که خداوند علت العلل وجود است. در بین بودایی تبتی فیض به مفهوم تأثیر عمیق و یا تصویری کامل از موجودی متعالی است. در باب دالای لاما گفته شده است که وی تجلی‌ئی از بودی ستوه اولوکی تشوره است. این نکته را می‌توان در سطوح مختلفی تبیین کرد. یا ظاهرانگاران که به موجب آن هیات دالای لاما طرح کاملی از اولوکی تشوره است یا نامدین که به دلیل نزدیکی

موهبت کشیشان (قرن‌تین اول، ۱۵۰۱۰) و دیگران (قرن‌تین اول، ۱۶:۲۳) است. نحوه اعطای نان لطف از قرن چهارم میلادی همواره مورد بحث بوده و اینک یکی از موارد عمده اختلاف بین کاتولیک‌های روم و پروتستان هاست.

در تعالیم کاتولیک، لطف الهی قدرت فوق طبیعی‌ای محسوب می‌شود که انسان با هیوط خود آن را از دست داد. این رحمت چنان ماهیت انسان را اعتلا می‌بخشد و تطهیر می‌کند که انسان را قادر می‌ساخت از لذت وحدت با خداوند بهره‌مند شود. برخلاف دیدگاه بلاکوسوس [راهب انگلیسی] در اینجا میان لطف پیشین (انتظار حرکتی از جانب انسان به سوی خدا) و لطف پسین (عنایت الهی برای نیازهای آدمی) تمایزی ایجاد می‌شود که طی آن خداوند پس از کرویدن انسان به او نظر می‌کند. تعالیم پروتستان این دیدگاه درباره لطف و مفاهیم مربوط به آن نظیر استحقاق و شعائر را رد می‌کند. در مقابل اساساً اعتقاد دارد که لطف به منزله فعل خداوند در عفو بدون تبعیض و در توجیه گناهکاران است.

به همین ترتیب لطف مقوله‌ای شد برای توصیف اعمال آزاد و مختارانه در ادیان دیگر بویژه برای کریشنا در بهگود گیتا (برای مثال رجوع کنید به پرساده، رامانوجه، پرتی). لطف به عنوان یک مفهوم اهمیت زیادی برای سیکها دارد. این اهمیت در سرودهای گورو نانک و در تمام تعالیم متأخر آیین سیک مشهود است. این جنبه از لطف محبت‌آمیز پروردگار که با نگاه نیایشی گوروی انسانی [در برابر گوروگرنانت غیرانسانی] قابل قیاس است، با واژگانی نظیر پرشد، کریا، ندر، نجشیش، بهانا، دیا، میهر، ترس بیان می‌شود.

مفهوم لطف الهی ناقض کرمه [قانون علی و معلولی باز پیدایی انسان] نیست اما خلاقیت خداوند می‌تواند نتایج اعمال ناشایست را از میان بردارد و در عین حال فرد باید برای اصلاح خود تلاش کند. سیکها در جایجی [نیایش صبحگاهی] می‌گویند اگرچه ماهیت حیات ما از کرمه سرچشمه می‌گیرد، اما ورود به رستگاری، نتایج حاصله از لطف آدم است (ادی گرنانت دوم). از طریق همین لطف و عنایت، انسان گورو را می‌بیند و راه وحدت با خداوند را از دریچه تأمل در نام گورو می‌شناسد. «تنها اگر انسان لطف گوروی الهی را درک کند به خداوند خواهد رسید. بدون لطف او انسانی نمی‌تواند بدان نایل شود» (ادی گرنانت ۲۸).

معنای دیگر واژه Grace «نیایش» است. ادعیه کوتاه نیایش و سپاسگزاری قبل و بعد از صرف غذا. این ادعیه در یهودیت طبیعی و مرسوم است. خاخمها آموزش می‌دهند که لذت بردن از این دنیا قبل از دعا خطاست. دعای برکت بر نان (تشکر از